

פתיחה למסכת נדרים

מסכת נדרים קשורה למסכתות אחרות (נזיר, שבועות, ובמידה מסויימת אף ערכין¹) שהצד השווה בהן שהן דנות בחיובים המוטלים על האדם שאינם מצוות קבועות בתורה, אלא כאלה שאדם קיבל על עצמו מרצונו. במוכן הרחב של מושג הנדר נכללים בו גם הנזירות, השבועה וההקדשים למיניהם, שכולם הם סוגים מיוחדים של נדרים. משום כך קשורות המסכתות הללו זו בזו לא רק בגלל שיתוף הנושא, אלא גם בפרטי הלכותיהן ובמבנה הכללי שלהן. מסכת נדרים, העוסקת בנדרים כמובן. המצומצם, נמצאת בסדר נשים משום שהמקור העיקרי במקרא לדיני נדרים עוסק ברובו בנדרים נשים, אם כי מבוארים בו דיני הנדרים לגבי כל אדם.

רוב השימוש במלה "נדר" במקרא הוא במשמעות: של נדר-קדש, ("הקדש"), שעל ידי דיבורו אדם מחיל קדושה על דבר מסויים. ואילו סתם נדרים הנזכרים בדברי חז"ל הם "נדר-איסור", כאשר אדם מטיל איסור על דבר מסויים. למרות ההבדל בין המושגים, הרי לאמיתו של דבר אין להבין את נדר-איסור אלא מתוך הבנת נדר הקדש. כאשר מסתכלים בדבר מנקודת הראות של השפעת הנדר על הבריות, נמצא כי נדר הקדש שחל על דבר מפקיע אותו מרשות כל אדם ואוסר לכל את השימוש בו. ואילו נדר-איסור שונה ממנו בכך שאינו כללי, אלא יוצר איסור לגבי אדם אחד (או לגבי אנשים מסויימים) בלבד. כאשר אדם נודר מדבר לגבי עצמו הריהו מטיל איסור, כעין איסור הקדש, על שימושו של דבר זה לעצמו, וכאשר הוא אוסר דבר על אחרים ("מדיר" אותם) הריהו קובע שהאיסור יהא מוגבל רק לגבי אנשים מסויימים.

אף על פי שאדם נודר נדר רק על דעתו ולפי רצונו² ואין כל מצוה בנדרית נדר³, מכל מקום, לאחר שכבר נקבע הנדר חלה חובה מן התורה לקיים אותו, ויש בכל נדר (גם אם לא נאמר בלשון שבועה) מצות עשה לקיימו ("ככל היוצא מפיו יעשה". כמדבר ל, ג), ומצות לא תעשה באי קיומו ("לא יחל דברו". שם), ומי שאינו מקיים את נדרו נענש, הן בדיני אדם והן בדיני שמים. מתוך שהנדר, לאחר שכבר יצא מפיו של אדם, שוב אינו רק החלטה פנימית של אדם, וקיומו נעשה ענין של מצוה, הרי שיש הגדרות קבועות מה הוא נדר מחייב, ומה הם האיסורים והחיובים הנובעים ממנו.

כדי שיחול הנדר דרושים תנאים אחדים. תחילה צריך שיתכוון הנודר לנדר, שנית – צריך לבטא את נדרו בפיו בצורה ברורה, ועוד דרוש שיחול הנדר על דבר שהנדר תופס בו, ובאופן שיש בו התפסת נדר. ואם אין בנדר שלשה חלקים אלה אין הנדר

מחייב (לפחות מדברי תורה). הבהרתם של תנאים אלה ובירור היחס ביניהם ממלא חלק גדול ממסכת זו. כוונת הנודר יש לה חשיבות מכרעת לגבי הנדר, ואילו היה כל אדם נאמן על כך היו הנדרים מתפרשים רק לפי כוונת הלב, אלא שכלל קבעו חכמים: דברים שבלב אינם דברים. אולם במקרים מסויימים ברור לכל כי למרות שהנודר ביטא דברים בפיו – לא התכוון כלל לנדר ("נדר זירוזין", "נדרי הבאי" ועוד), או שכוונתו היתה מצומצמת יותר מאשר דבריו המפורשים – במקרים אלה הולכים אחר הכוונה. מצד שני, מחשבה בלבד אינה יוצרת חיוב נדר, וצריך שיבטא האדם את הנדר בפיו. אולם "מבטא שפתים" זה עלול ליצור גם בעיות שונות, כאשר הדברים שאמר הנודר לא בוטאו בבהירות, אם משום שלא השלים את הדברים וכוונתו מובנת רק מתוך ההקשר ("ידות נדרים"), או שהשתמש במלים אחרות כדי לבטא את הנדר ("כינוי נדרים"), או שהשתמש במונחים שאין הגדרתם ברורה די הצורך. חלק גדול ממסכת נדרים אינו אלא בירורם של מונחים סתומים, בין אלה שהם בעלי משמעויות שונות, ובין אלה שנאמרו בדרך הכללה, ואפשר להרחיב או לצמצם את מובנם. ובעיקר דנים בהגדרות של מיני מאכלים ומוצרים, של קבוצות אנשים שונות ושל זמנים ותאריכים.

גם כאשר כוונת הנודר ולשונו ברורה, עשוי הנדר שלא לחול משום שהאיסור לא בוטא בדרך המחילה נדר ("מתפיס בדבר האסור"), או משום שבא לאסור דבר בלתי מוחשי, ואילו הנדר אינו חל אלא על חפצים מוחשיים בלבד. יש סוגים שונים של נדרים. לגבי האיסור שחל על ידי הנדר יש להבחין בין נדר מאכילה שבו נאסרת אכילתו של דבר, ונדר מהנאה שאוסר כל הנאה ממנו. מתוך דיוק לשונו של הנדר קובעים האם הנדר חל רק על החפץ כמות שהוא כעת, או שהנדר ממשיך לחול גם על מוצריו וחילופיו. וכיוצא בזה, האם הנדר חל על החפץ רק כאשר הוא כבעלות מסויימת או גם לאחר שיצא מבעלות זו. חלוקה אחרת היא בין נדר שאדם נודר על עצמו (שאוסר על עצמו לאכול או להנות מדבר, בין שהוא שלו או של אחרים) ונדר שבו אדם מדיר אחרים ואוסר עליהם להנות מדברים השייכים לו.

אף שדיני הנדרים נזכרים בתורה ראו חכמים את הנדרים בדרך כלל בעין רעה⁴ (הן משום שאדם מוסיף על עצמו איסורים וחיובים שאינם מצווה עליהם מן התורה, והן משום שבדרך כלל אנשים נודרים מתוך כעס ומריבה, ואף הנדרים גורמים

3. וכפי שמבואר במסכת נדרים, לא זו בלבד שברוך כלל אין מצוה בנדרים, אלא שרואים את הנדרים בעין רעה, ומשתדלים למעט בהם ולהתירם (ראה נדרים ככא).
4. ועל סמך דברי הכתוב "טוב אשר לא תידור משתדור ולא תשלם" (קהלת ה, ד).

1. מסכת נזיר צמודה למסכת נדרים, וגם היא בסדר נשים. מסכת שבועות היא בסדר נזיקין, ומסכת ערכין בסדר קדשים.
2. בעיקרו של דבר הוא הדין בשבועות. אלא שיש סוגים רבים של שבועות, ואחת מהן – "שבועת הדיינים" – מטילים על בעל דין שלא מרצונו. אולם גם במקרה זה אין אדם נשבע אלא מדעתו, ויכול להימנע מלהישבע אם ישלם את הנתבע ממנו או יוותר על תביעתו.

בנושאים, ואחרים דנים בכמה נושאים המשותפים לפרקים אחרים.

פרק ראשון "כל כינויי" – עוסק בכינויי נדרים וכידות נדרים. פרק שני "ואלו מותרין" – דן בנדרים שאינם חלים מפני שהותפסו בדבר שאינו נדר או על דבר שאין נדר חל עליו, ובהבדלים בין נדר ושבועה.

פרק שלישי "ארבעה נדרים" – דן בנדרים המותרים מפני שלא נעשו בלב שלם, ובהגדרה מדוייקת של קבוצות אנשים שונות לגבי נדרים.

פרק רביעי "אין בין המודר" – עוסק בהבדלים בין המודר מאכילה והמודר מהנאה, ובדברים שמותרים למודר מהנאה.

פרק חמישי "השותפין" – דן במודר הנאה מחבירו שאסור אף בדברים שאין לחבר בעלות שלימה עליהם.

פרק שישי "הנודר מן המבושל" – עוסק בהגדרות לשון הנדר לגבי מאכלים שונים ותוצריהם.

פרק שביעי "הנודר מן הירק" – דן בהגדרות מונחים שונים בנדרים, ובאיסור חילופי וגידולי הדבר הנודר.

פרק שמיני "קונם יין" – דן בהגדרות הזמנים שיש כלשון הנדרים.

פרק תשיעי "רבי אליעזר" – עוסק בהתרת נדרים על ידי חכם, וב"פתח" שפותחים לכך.

פרק עשירי "נערה המאורסה" – דן בהפרת נדרים על ידי אב, בעל וארוס.

פרק אחד עשר "ואלו נדרים" – דן בפרטי דיני הפרת הנדרים, ובהשלמת דינים אחרים הנוגעים לנדרים.

להוספת איבה וריחוק בין הבריות), ומשום כך המליצו חכמים לנודר להתיר את נדרו. התרת נדרים אינה מפורשת בתורה כלל⁵ אולם עניינה נובע ממהות הנדר. כיון שהנדר מתבסס על כוונת ליבו של הנודר, הרי כאשר אין הנודר רוצה עוד בנדרו, ואין עוד בנדר כוונת לב – הרי בעצם פג תוקפו של הנדר. אלא שאין אדם רשאי להחליט על כך מרעת עצמו בלבד, וצריך ל"הישאל" ולקבל התרה מחכם סמוך או מבית דין. התרת החכם נעשית בשתי דרכים: על ידי "פתח" – כאשר החכם מעלה על ידי דיון עם השואל כי בשעת הנדר לא חשב הנודר על תוצאות מסויימות של נדרו, ואין הוא חפץ עוד בנדר. דרך אחרת היא על ידי "חרטה", כאשר הנודר מזהיר שהוא מתחרט על שנדר נדר זה מתחילה. במקרים אלה החכם מתיר את הנדר, והרי זה כאילו לא היה שם נדר כלל.

דין אחר, המפורש בתורה, הוא הפרת הנדר. התורה נתנה רשות לאב להפר את נדרי בתו כל עוד היא נערה, ולבעל – להפר את נדרי אשתו. כאשר שומעים האב או הבעל את הנדר ומבטלים אותו – הרי הוא בטל משעת הפרה. להפרה זו יש כמה הגבלות הן מצד הזמן (רק באותו יום בו שמעו האב או הבעל על הנדר) והן מצד מהות הנדר (שהוא קשור ליחסים שבין הנודרת והמפיר). במקרה שהנודרת היא נערה מאורסה, שעדיין היא בבית אביה ובמידה מסויימת ברשותו, ומצד שני היא אשת איש, הרי האב והבעל יכולים להפר את הנדר רק בשותפות.

במסכת נדרים אחד עשר פרקים, שאחדים מהם מוגדרים היטב

5. ולשון חז"ל בזה "היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו" (חגיגה י, א).